

Het distributiekantoor in Gilze

De Mulder 12, oktober 1984

Alex Emmen

Onder het balkon van het tot gemeentehuis verbouwde patronaat aan de Nieuwstraat in Gilze zijn twee woorden geschilderd. Bovenaan staat nauwelijks nog leesbaar het woord 'raadhuis' en daaronder duidelijk zichtbaar het woord 'distributie'. In het algemeen betekent het verdeling, maar in oorlogstijd krijgt het de speciale betekenis van verdeling van schaarse goederen door de overheid.

Voor mensen die de oorlog bewust hebben meegemaakt is deze toelichting eigenlijk overbodig. Men heeft, bij wijze van spreken, dagelijks met de distributie te maken gehad. Toch spreekt, in het algemeen, het grote probleem van het in stand houden van de voedselvoorziening van de bevolking niet zo tot de verbeelding van de mensen. Dit is wel wat merkwaardig

Het oude raadhuis aan de Nieuwstraat te Gilze, nu locatie van Heemkring Molenheide

wanneer men zich realiseert, dat ons land vlak voor de oorlog bijvoorbeeld slechts 60% van het voedsel voortbracht, dat voor binnenlands gebruik nodig was. Door het tijdig inspelen op de vraag hoe de ruim 8½ miljoen inwoners in oorlogstijd van voedsel, kleding, brandstof, enz. te voorzien, heeft de Nederlandse overheid veel problemen voorkomen. De regering besteedde, kort weergegeven, aandacht aan de volgende problemen:

- op de eerste plaats werden er voorraden aangelegd. Dit gebeurde uiteraard om de tijd door te kunnen komen, waarin de invoer van onmisbare producten stil zou komen te liggen
- op de tweede plaats werden er voorschriften opgesteld voor het omschakelen van de landbouwproductie om op die manier de

afhankelijkheid van aanvoer van voedsel uit het buitenland te verminderen. Hieronder vallen o.a. het scheuren van grasland en een verbod op het braak laten liggen van cultuurgrond

- op de derde plaats moest er gezorgd worden voor een zo eerlijk mogelijke verdeling van de schaarse goederen.

Daarvoor werden maatregelen genomen, die geregeld werden in de Prijsoordrijvings- en Hamsterwetten, de Distributiewet van 1939. De technische uitvoering werd opgedragen aan het Centraal Distributiekantoor in Den Haag. Hieronder vielen 479 distributiekringen. Ze verzorgden de distributiegoederen over de consumenten en kleinhandelaren. In Gilze was distributiekring 240 gevestigd. Hieronder vielen de volgende gemeenten: Alphen, Baarle-Nassau, Chaam, Dongen en Gilze en Rijen. Aanvankelijk was de dienst gevestigd in het nieuwe raadhuis op Nerhoven. Omdat er in het begin slechts enkele artikelen op de bon waren, de distributie begon op 16 okt. 1939 met suiker, werkte er de eerste tijd slechts een bescheiden aantal ambtenaren. Na het uitbreken van de oorlog nam het aantal goederen dat alleen nog op de bon verkrijgbaar was, zeer snel toe. Eind 1940 bestond 70% van de totale uitgaven voor voedsel uit gerantsoeneerde voeding. De distributiediensten groeiden snel en men had in den lande 12.000 arbeidskrachten in vaste dienst. Kring 240 telde al gauw zo'n kleine 50 medewerkers en medewerksters.

De beschikbare ruimte in het nieuwe raadhuis¹ was daardoor al snel te klein en mede omdat de Duitse krijgsmacht steeds meer vertrekken in het raadhuis ging vorderen moest de distributiedienst verhuizen. Omdat men met het gemeentelijk bestuursapparaat weinig had te maken, de burgemeester had wel de uiteindelijke verantwoordelijkheid, gaf het elders onderbrengen in dat opzicht weinig problemen. Zo nam men zijn intrek in het oude raadhuis aan de Nieuwstraat A240.

Na de oorlog, toen geleidelijk aan steeds meer artikelen van de bon gingen, nam het aantal arbeidskrachten weer af. De distributiedienst werd overgeplaatst naar Tilburg en op 1 juni 1948 volgde de liquidatie van kring 240 met eervol ontslag van alle nog in dienst zijnde ambtenaren. Het gebouw moest men delen met andere

¹ Nu Nieuwstraat 156, Gilze

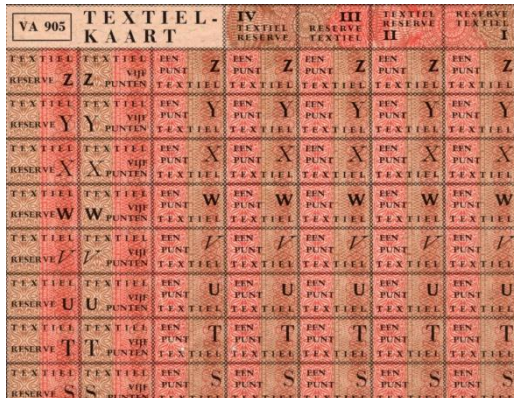
overheidsdiensten. Zo was er bijvoorbeeld ook het postkantoor gehuisvest. Onder de grote trap in het gebouw bevond zich de kluis, waarin alle distributiebescheiden opgeborgen lagen. De kassier en de subkassier zorgden voor de bonnen. Dat hield onder andere in, dat bij luchtalarm, en dat werd nogal eens gegeven, alles terug in de kluis gelegd moest worden. Daarin stond ook een radio-ontvanger, waarmee naar de Engelse uitzendingen geluisterd werd. De kassier bleef tijdens het alarm zelf ook wel eens in de kluis, maar voor het overige personeel was er in de tuin achter het gebouw een schuilkamer gebouwd. In deze half in de grond uitgegraven schuilplaats werd de tijd gedood met kaarten, waarbij volgens de latere adjunct-directeur van de distributie de heer A.C. Biemans zwikken het favoriete kaartspel was. Het personeel van de dienst werd niet verkregen via een open sollicitatie. Mensen met een zekere vooropleiding, er werkten een groot aantal onderwijzers, werden door bijvoorbeeld burgemeester Klardie gevraagd voor de distributiedienst. Een detail wat de moeite van het vermelden waard is, is het in de houten afscheidingswand gekraste antwoord van Wout v.d. Hout op de vraag: "Wanneer is de oorlog afgelopen?" Lang voordat het einde van de oorlog in zicht was, kerfde hij het juiste antwoord in het hout: 'mei 1945'.

De distributiedienst hield zich bezig met een pijnlijk nauwkeurige administratie van de vele distributiebescheiden. Alle bonnen, er waren vele soorten, alle stamkaarten, alle inlegvellen, alle aanvullingstoewijzingen, enz. moesten geteld, herteld, genoteerd, gebundeld, verzegeld en vooral verantwoord worden. Het was een waterdicht systeem met minimale fraudemogelijkheden. Bonkaarten werden vanuit Gilze in verzegelde kistjes onder politiebegeleiding naar de onder kring 240 vallende gemeenten gebracht. Kistjes die uit Baarle-Nassau terugkwamen, werden wel eens gebruikt voor het smokkelen van Belgische shag. De onder politiebegeleiding in verzegelde kistjes aangevoerde smokkelwaar werd op het kantoor in Gilze met een brievenweger in kleine porties van 20 of 30 gram verdeeld. De eigenlijke

Textielkaarten voor mannen en vrouwen

uitreiking van de bonnen vond in Gilze plaats in het gebouw aan de Nieuwstraat. Men kon daar van maandag tot vrijdag terecht van 8.30 tot 12.30 uur en van 13.30 tot 18.00 uur en 's zaterdagsmorgens van 8.30 tot 12.00 uur. In de andere kerkdorpen werd een of enkele dagen zitting gehouden door een uitreikingsploeg. In Hulten zat men in het inmiddels verdwenen café Elias, in Molenschot in café Bink² en in Rijen op verschillende plaatsen, onder andere in de Harmoniezaal.

Bonkaart met daarop de zegels die afgeknipt werden bij aankoop van een product

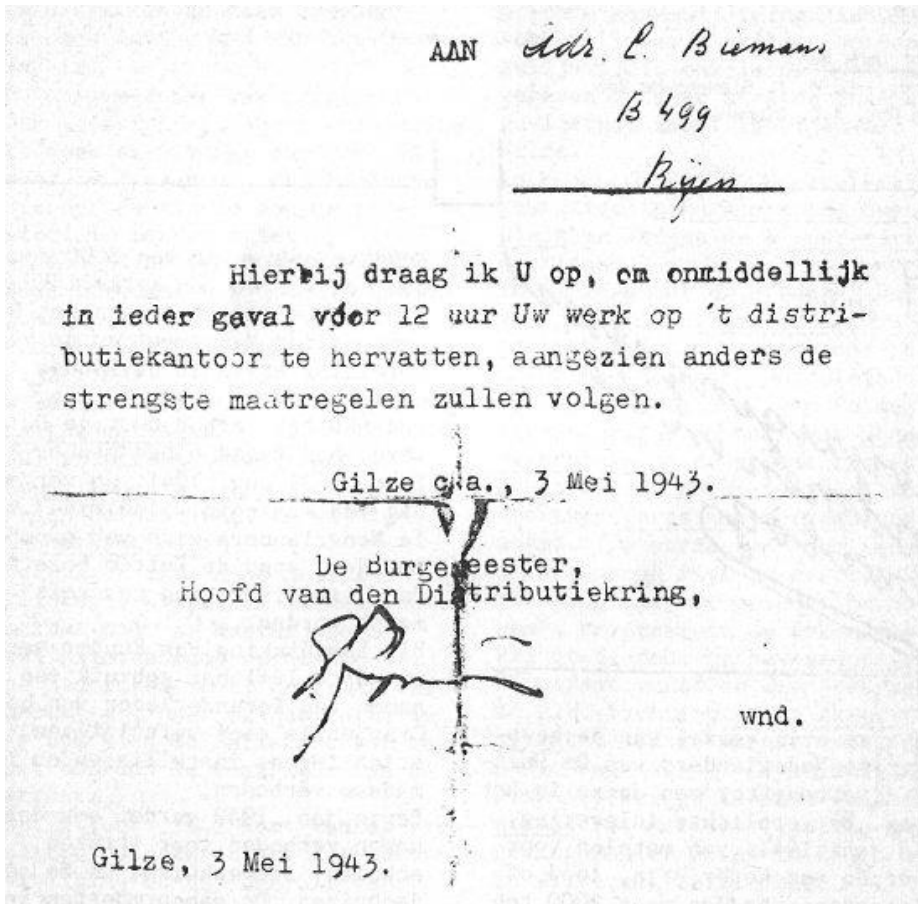
Bonkaarten voor levensmiddelen vormden geen probleem. Iedereen kreeg er een uitgereikt. De grote pijn deed zich voor bij de verdeling van zeer schaarse artikelen. Fietsbanden

zijn in dit verband een tot de verbeelding sprekend voorbeeld. Voor fietsbanden moest een apart formulier worden ingevuld. Wanneer men tenslotte op een totaal van 600 aanvragen 25 banden kreeg toegewezen, dan ligt de conflictstof voor het oprapen. Via een waslijst van ambtelijke voorschriften moest dan iedere fietsband aan de juiste persoon worden toegewezen. Grote opzienbarende gebeurtenissen zijn mij niet ter ore gekomen over het Gilse distributiekantoor. Maar ook kleine details zijn historisch belangrijk, omdat ze te plaatsen zijn in het groter geheel.

Tot slot daarvan een voorbeeld: 29 april 1943 werd door de Duitsers officieel bekend gemaakt, dat de leden van het voormalige Nederlandse leger terstond in krijgsgevangenschap zouden worden weggevoerd. De betrokken personen zouden in de dagbladen tot persoonlijke aanmelding worden opgeroepen. Hierop braken onmiddellijk eind april en begin mei vele spontane stakingen uit in het hele land. De Duitsers sloegen deze staking met bruto geweld neer. Op het distributiekantoor in Gilze gaat deze actie niet onopgemerkt voorbij. Dat het ernst is

² De Drie Linden

geweest, blijkt uit de volgende officiële waarschuwing, die de personeelsleden daarna ontvingen.

Bronnen:

- Dr. L. de Jong: Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog; deel 2, blz . 163 - 170, deel 2, blz . 58 – 63
- Bericht van de Tweede Wereldoorlog, Nederland voedt zichzelf, blz. 2325 - 2352
- Met dank aan: Mevr. E. M. A. Biemans-de Vet en Dhr. A.C. Biemans